1944-YILDAGI “BAGRATION” OPERATSIYASIDA SOVET ITTIFOQINING HARBIY ALDOV VA DEZINFORMATSIYASINING TARIXIY MANBALAR ASOSIDAGI TAHLILI

M. G’ulomova
Buxoro Davlat Universiteti,
Tarix yo’nalishi 2-kurs magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.21949053

Annotatsiya. Ushbu maqolada ikkinchi jahon urushining burilish nuqasi bo’lgan harbiy Sovet Ittifoqining 1944-yildagi “Bagration” operatsiyasida qo’llanilgan aldov va dezinformatsiya jarayoni tahlil qilinadi. Maqolada operatsiyaning muvaffaqiyati harbiy kuchlar nisbati, maxfiylik, puxta rejalashtirilgan radiojimlik, razvedka jarayonlari yoritilgan. Bundan tashqari nemis qo’mondonligining strategik baholashdagi xatolari va ularning ushman qarorlariga ko’rsatgan ta’siri ko’rib chiqildi. Maqola yakunida ushbu tarixiy tajribaning zamonaviy axborot urushlari hamda zamonaviy mudofaa va axborot xavfsizligi konsepsiyalarini rivojlantirishda ham katta ilmiy-amaliy ahamiyatga egaligi aytib o’tilgan.
Kalit so’zlar: “Bagration” operatsiyasi, harbiy aldov, qizil armiya, “Monastr” operatsiyasi, dezinformatsiya, maskirovka, radiojimlik, razvedka, strategik kutilmaganlik.

Abstract. This article analyzes the deception and disinformation measures employed during the Soviet Union’s 1944 “Operation Bagration,” a military operation that marked a major turning point in the Second World War. The article examines the factors that contributed to the operation’s success, including the balance of military forces, secrecy, carefully planned radio silence, and intelligence activities. In addition, it considers the errors made by the German command in its strategic assessments and their impact on German decision-making. The article concludes by highlighting the significant scientific and practical importance of this historical experience for the development of modern information warfare, as well as contemporary concepts of defense and information security.
Keywords: “Operation Bagration,” military deception, Red Army, “Operation Monastery,” disinformation, maskirovka, radio silence, intelligence, strategic surprise.

Kirish. Uzoq yillardan beri tadqiqotchilar e’tiborida bo’lgan masala bu harbiy tarix fanida urushlar taqdirini belgilovchi omillar hisoblangan. Olib borilgan ilmiy izlanishlar shuni ko’rsatadiki, yirik, harbiy strategik operatsiyalar muvaffaqiyatini baholashda faqat harbiy kuchlar nisbati emas, harbiy aldov va dezinformatsiya kabi omillarni ham kompleks tahlil qilish zarur. Strategik ustunlikka erishish harbiy tarixda qurolli kuchlarning soni bilan emas, dushmanni chalg’tish, noto’g’ri qaror qabul qilishga undash hamda axborot ustunligini qo’lga kiritishga qaratilgan tadbirlar va ularning samaradorligi bilan belgilanadi. Bu jihatdan 1944-yildagi “Bagration” operatsiyasi alohida ilmiy qiziqish uyg’otdi. Ushbu qo’llanilgan operatsiya Sovet harbiy san’atining eng yirik strategik muvaffaqiyatlaridan biri bo’lib tarixga kirdi. Natijada frontdagi kuchlar nisbati tubdan o’zgardi.

1944-yil yozida amalga oshirilgan “Bagration” operatsiyasi Sharqiy frontdagi eng yirik strategik hujumlardan biri sifatida e’tirof etiladi. Amalga oshirilgan ushbu operatsiyada Germaniyaning “Markaz” armiyalar guruhi juda og’ir talofat ko’radi, Belorus hududi ozod qilinadi hamda urushning keyingi bosqichida tashabbus to’liq Sovet Ittifoqi qo’liga o’tadi. Ushbu muvaffaqiyatli amalga oshirilgan harbiy operatsiya ko’plab tadqiqotchilar tomonidan o’rganilgan bo’lsada, operatsiya oldidan qo’llanilgan harbiy aldov va dezinformatsiya strategiyasining rejalashtirilishi va uning dushman qo’mondonligi qarorlariga ko’rsatgan

ta’siri hali ham chuqur tarixiy tahlilni talab qiladi. Sovet harbiy san’atida maskirovka qo’shinlarning joylashuvi, soni, harakat yo’nalishi, asosiy zarba berish hududini yashirish orqali kutilmaganlik omilini yaratishga xizmat qilgan. Ushbu usullarning amalda eng muvaffaqiyatli qo’llanilgan namunasi “Bagration” operatsiyasi hisoblanadi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, zamonaviy tarixshunoslikda operatsiyaning natijalari keng yoritilgan bo’lsada, uning muvaffaqiyati harbiy aldov va dezinformatsiya strategiyasining o’rni ko’pincha ikkinchi darajali omil sifatida baholangan. Qo’llanilgan barcha harbiy hiylaviy tadbirlar Germaniya razvedkasi hamda qo’mondonligining noto’g’ri xulosalar chiqarishiga sezilarli ta’sir ko’rsatgan. Ushbu maqolaning maqsadi 1944-yildagi “Bagration” operatsiyasi misolida Sovet Ittifoqining qo’llagan aldov va dezinformatsiya usullarini tarixiy manbalar asosida tahlil qilish hamda nemis qo’mondonligining qaroq qabul qilish jarayoniga ko’rsatgan ta’sirini izohlashdan iborat.

"BAGRATION" operatsiyasi Sovet tahlilchilari tomonidan urushning **uchinchi davri** deb hisoblangan bosqichda amalga oshirilgan. Bu davr Sovet Ittifoqining strategik hujum operatsiyalari bilan tavsiflanib, Sovet Qurolli Kuchlarining Germaniya Vermaxti ustidan ustunlikka erishgan davri hisoblanadi.

Ushbu davr mobaynida Sovet Ittifoqi Qurolli Kuchlari strategik tashabbusni o‘z qo‘lida saqlab turdi va undan Vermaxtni tor-mor etish, Sharqiy Yevropa ustidan nazoratni qo‘lga kiritish hamda Germaniya hududiga bostirib kirish uchun foydalandi. Natijada, Sovet qo‘shinlari 1945-yil 25-aprelda Elba daryosi bo‘yida ittifoqchi davlatlar qo‘shinlari bilan uchrashdi. Urushning dastlabki ikki yirik davrida Qizil Armiya avvalo strategik mudofaa olib borishga majbur bo‘ldi. Bu holat puxta ishlab chiqilgan rejaning natijasi emas, balki mavjud harbiy-siyosiy sharoit taqozosi edi. Strategik mudofaa davri 1941-yil 22-iyundan 1942-yil 19-noyabrgacha davom etdi. Ushbu davrda Vermaxt asosan strategik tashabbusni o‘z qo‘lida ushlab turdi va undan samarali foydalandi.

Germaniya qo‘shinlarining dastlabki hujumi, ya'ni 1941-yil 22-iyundan 5-dekabrgacha bo‘lgan davr, deyarli Moskvaning egallanishi bilan yakunlanishi mumkin edi. Shu bilan birga, bu hujum Vermaxt 1941-yil 22-iyunda duch kelgan Sovet armiyasining deyarli tor-mor etilishiga ham olib keldi. Biroq Germaniya qo‘mondonligi Sovet Ittifoqining yangi harbiy qismlar va inson resurslarini safarbar etish, shuningdek, sanoat korxonalarini mamlakatning sharqiy hududlariga ko‘chirish imkoniyatlarini yetarli darajada hisobga olmadi. Germaniya bosqinining strategik kutilmaganligi dastlab Sovet hukumatini larzaga solgan bo‘lsa-da, uni qulatishga erisha olmadi. Bosqindan keyin amalga oshirilgan davlat boshqaruvi tizimidagi qayta tashkil etish ishlari keyinchalik Sovet Ittifoqining strategik qarorlar qabul qilish va harbiy operatsiyalarni samarali boshqarish qobiliyatini ta'minlagan eng muhim omillardan biriga aylandi. Nemis qo‘shinlari asta-sekin kuchsizlanib borar ekan va ular Moskva uchun jangda qayta tashkil etilgan hamda yangi kuchlar bilan to‘ldirilgan Qizil Armiya qarshiligiga duch kelar ekan, Germaniyaning hujum sur'ati to‘xtatildi. Natijada, 1941-yil 6-dekabrda Sovet qo‘shinlarining qarshi hujumi boshlandi. Ushbu qarshi hujum dastlab mahalliy miqyosdagi qarshi zarbalardan rivojlanib chiqdi va oldingi safdagi nemis qo‘shinlarining zaif tomonlarini ochib berdi**.[1.]**

"Bagration" Belorussiya strategik operatsiyasida ishtirok etgan Boltiqbo‘yi fronti, 1-, 2- va 3-Belorussiya frontlari uchun qo‘shimcha ravishda quyidagi ta’minotlarni yetkazib berish talab qilindi:

- 400 ming tonna o‘q-dori,
- 300 ming tonna yoqilg‘i,
- 500 ming tonnadan ortiq oziq-ovqat va yem-xashak.

Ushbu tashishlar hajmi qanchalik katta bo‘lganini tasavvur qilish uchun shuni ta’kidlash mumkinki, faqatgina quruqlikdagi qo‘shilmalar va harbiy qismlarga bir martalik o‘q-dori zaxirasini (snaryadlar va minalar) yetkazib berishning o‘zi uchun kamida 13 500 ta temir

yo‘l vagoni kerak bo‘lgan. Bu raqamlar "Bagration" operatsiyasi oldidan Sovet qo‘mondonligi tomonidan amalga oshirilgan ulkan logistik tayyorgarlik ko‘lamini ko‘rsatadi. Operatsiyaning muvaffaqiyati nafaqat qo‘shinlar soni va jangovar rejalarga, balki millionlab tonna harbiy yuklarni o‘z vaqtida yetkazib berish qobiliyatiga ham bog‘liq edi. 1944-yil 29-mayda Oliy Bosh Qo‘mondonlik Stavkasi (Stavka VGK) frontlarga maxsus direktiva yubordi. Unda dushmandan hujumga tayyorgarlik jarayonlarini puxta yashirish, ya’ni Sovet qo‘shinlari go‘yoki mudofaaga tayyorlanayotgandek taassurot uyg‘otish talab qilindi. Dushmanni chalg‘itish (dezinformatsiya) maqsadida 40 kilometrgacha chuqurlikda kamida uchta mudofaa chizig‘ini jihozlash belgilandi. Qo‘shinlarni qayta guruhlash ishlari 400–900 kilometr masofada amalga oshirildi va bunda barcha niqoblash (maskirovka) choralariga qat’iy rioya qilindi. **[2.]** Front oldi hududlarida harbiy qismlar va qo‘shilmalar faqat tungi vaqtda, kichik guruhlarga bo‘lingan holda harakatlantirildi. Kunduzi ham, kechasi ham gulxan yoqishga ruxsat berilmadi.

Quruqlikdagi qo‘shinlarning qismlari va bo‘linmalari yorib kirish rejalashtirilgan hududlarda faqat tungi paytda jamlandi. Asosiy hujum yo‘nalishlaridagi hududni razvedka qilishga faqat askar kiyimida bo‘lgan kichik ofitserlar va generallar guruhiga ruxsat berildi.Tankchilar va uchuvchilarga esa o‘zlarining maxsus harbiy kiyimlarida frontning oldingi chizig‘ida ko‘rinish taqiqlandi. 3-armiya sobiq qo‘mondoni general Afanasiy Beloborodov eslagan edi:

“Operatsiyani rejalashtirish va uni ta’minlash bo‘yicha barcha tadbirlar qat’iy maxfiylik sharoitida olib borildi. Dastlabki bosqichda bu ishlarga faqat cheklangan doiradagi ijrochilar jalb qilindi. 13-iyungacha armiya shtabida, 19-iyungacha esa korpuslar shtablarida hujumga oid har qanday hujjatlarni ishlab chiqish taqiqlangan edi. Barcha buyruq va ko‘rsatmalar faqat ijrochilarga shaxsan, og‘zaki tarzda berildi. Bo‘lajak operatsiya masalalari bo‘yicha radio va telefon aloqalaridan foydalanish butunlay istisno qilindi.” **[3.]**

Qo‘shinlarni boshqarishda qat’iy radiojimlik (radiomolchanie) va yashirin boshqaruv tartibiga rioya qilish buyurildi. Operatsiya rejasini ishlab chiqishga juda tor doiradagi shaxslar jalb etildi. Tayyorlanayotgan operatsiya haqidagi har qanday yozishmalar, shuningdek telefon yoki telegraf orqali muzokaralar olib borish qat’iyan taqiqlandi. Frontlar va armiyalarning operativ hujjatlari, odatda, ikki-uch nafar shaxs tomonidan ishlab chiqildi, qo‘lda yozildi va bevosita qo‘mondonlarga shaxsan taqdim etildi. Front qo‘shinlari tomonidan operatsiyani muhandislik jihatdan ta’minlash bo‘yicha ulkan ishlar amalga oshirildi. Suv to‘siqlarini harakat davomida tezkor ravishda yengib o‘tish uchun ko‘priklarning tarkibiy qismlari va turli xil desant hamda kechuv vositalarining elementlari oldindan tayyorlab qo‘yildi. Sapyor bo‘linmalari yo‘llarni qurdi va ta’mirladi, ko‘priklar barpo etdi, shuningdek, qo‘shinlar harakatlanadigan hududlarni minalardan tozaladi.

Bundan tashqari tayyorgarlik davrida 1-Belorussiya fronti tarkibidagi muhandislik qo‘shinlarining qo‘shilmalari va qismlari Dnepr daryosida to‘rtta ko‘prik qurdilar. Ushbu ko‘priklarning uzunligi 65 metrdan 150 metrgacha bo‘lgan. Aviatsiya ta’minoti bo‘linmalari esa front chizig‘iga yaqin hududlarda shikastlangan aerodromlarni qayta tikladilar va yangi aerodromlar qurdilar.

Orqaga nazar tashlaganda, tarixchilar bu ulkan harbiy muvaffaqiyatni «Sovet Ittifoqining Ikkinchi jahon urushidagi eng hal qiluvchi g‘alabasi» va «Germaniyaning ushbu urushdagi eng yirik mag‘lubiyati» deb ataydilar. Biroq bu voqea sodir bo‘lgan paytning o‘zidayoq zamondoshlari uning uzoqni ko‘zlagan strategik ahamiyatini juda yaxshi anglagan edilar. 1944-yil 5-iyulda, «Bagration» operatsiyasi boshlanganidan atigi ikki hafta o‘tib, Sherbur yaqinida britaniyaliklar tomonidan asirga olingan nemis oberst-leytenanti (podpolkovnik) Belarus poytaxti Minskning tez orada ozod etilishi haqidagi xabarni eshitib, kameradoshiga shunday degan edi: «Agar Minsk haqidagi bu xabar rost bo‘lsa, biz taslim

bo‘lishga majbur bo‘lamiz, chunki Sharqiy Prussiyada bizning hech qanday mustahkam mudofaa istehkomlarimiz yo‘q». **[4.]**

Amerikalik harbiy tarixchi Devid M. Glantz Sovet dezinformatsiya (maskirovka) an'analarining G‘arbda shakllangan talqiniga eng katta ta'sir ko‘rsatgan olimlardan biridir. Uning ta'kidlashicha, Ikkinchi jahon urushining yakuniy bosqichida «Sovetlar strategik maskirovka ko‘lamini yanada kengaytirib, deyarli barcha strategik, front va armiya miqyosidagi hujum operatsiyalariga maskirovka rejalarini kiritdilar».**[5.]** Xususan, «Bagration» operatsiyasi haqida gapirar ekan, Glants uning strategik maskirovka (aldash) elementi, uning fikricha**,** urush davomida amalga oshirilgan eng yirik maskirovka tadbiri bo‘lganini ta’kidlaydi. Bu reja qo‘shinlarning keng ko‘lamli va yashirin strategik qayta joylashtirilishini, shuningdek, Germaniya qo‘shinlariga qarshi Janubiy Polsha va Ruminiya hududlarida soxta strategik hujumni namoyish etishni o‘z ichiga olgan edi**.[6.]**

Bu qarash Vasilevskiy–Shtemenko tomonidan ilgari surilgan sovet talqinining deyarli aynan takrori bo‘lib, unda strategik razvedka orqali dezinformatsiya olib borilganiga o‘rin qoldirilmagan. Glantsning fikricha, «Bagration» operatsiyasi va 1943–1945-yillardagi boshqa sovet harbiy amaliyotlari davomida sovet razvedkasining yagona vazifasi maskirovka choralarining samaradorligini tekshirish, ya’ni nemislarning tegishli operatsion hududlardagi reaksiyasini kuzatish orqali bu choralar qanchalik muvaffaqiyatli bo‘lganini baholashdan iborat edi**.[7.]**

Ikkinchi jahon urushi tarixshunosligi hamda Rossiya va G‘arbdagi harbiy aldov san’ati haqidagi adabiyotlarda uzoq vaqt davomida ushbu ulkan harbiy muvaffaqiyatning asosiy omillaridan biri mukammal amalga oshirilgan Sovet aldov rejasi bo‘lganligi haqidagi fikr hukm surib kelgan. Ushbu reja uchta asosiy omilni o‘zida mujassam etgan edi: birinchidan, bo‘lajak hujum amalga oshiriladigan geografik hududdagi va uning atrofidagi qo‘shinlar joylashuvi haqida dushmanga noto‘g‘ri tasavvur yaratgan operativ darajadagi aldov tadbirlari; ikkinchidan, Rossiya dala razvedka apparati tomonidan ikki tomonlama agentlar hamda dushman bilan olib borilgan “radio-o‘yinlar” (soxta radioaloqa operatsiyalari) orqali amalga oshirilgan dezinformatsiya amaliyotlari; uchinchidan esa, Qizil Armiya tomonidan o‘zining haqiqiy rejalari va amaldagi harakatlarini yashirish maqsadida ko‘rilgan qat’iy axborot xavfsizligi choralaridan iborat**. [8.]** Ikkinchi jahon urushidan keyin Temir pardaning har ikki tomonida Qizil Armiyaning «Bagration» operatsiyasining dastlabki bosqichi muvaffaqiyatli boshlanishi va keyinchalik g‘alabali rivojlanishiga imkon yaratgan xatti-harakatlarining ayrim jihatlari haqida ko‘plab asarlar yozildi.

Sovet Ittifoqida **«Bagration» operatsiyasi**ga ilmiy va jamoatchilik qiziqishi — rus manbalarida ko‘pincha oddiygina **«Belorussiya operatsiyasi» (Belorusskaia operatsiia)** deb atalgan — qariyb uch o‘n yil davomida sust bo‘lib qoldi. Shu sababli operatsiyaning ko‘plab muhim tafsilotlari butunlay noma’lum va o‘rganilmagan holatda qoldi. Rossiya va Belarusdagi Sovet Ittifoqidan keyingi davr Ikkinchi jahon urushi tarixshunosligi hanuzgacha sovet razvedka arxivlariga erkin kirish imkoniyatidan mahrum bo‘lib, Vasilevskiy–Shtemenko talqiniga amal qilib kelmoqda. Ushbu talqinga ko‘ra, 1944-yil yozida Belarusda Sovet qo‘shinlari erishgan strategik kutilmagan hujum muvaffaqiyati jang maydonidagi **jismoniy** aldov choralari (maskirovka) hamda tegishli shtab hujjatlarini mukammal darajada himoya qilishning uyg‘unligi natijasida yuzaga kelgan.

Bu yo‘nalish 2014-yilda nashr etilgan «Bagration operatsiyasining tantanasi» (*The Triumph of Operation Bagration*) nomli monografiyada o‘zining eng yuqori nuqtasiga yetdi. Ushbu asar Rossiyaning yetakchi va eng mashhur harbiy tarixchilaridan biri bo‘lgan Ruslan Irinarkhov tomonidan yozilgan**.[9.]**

SVR ma’lumotlariga ko‘ra, 1944-yil 4-aprelda — ya’ni operatsiya rejasi Sovet Oliy Bosh qo‘mondonligi Shtabi (Stavka) tomonidan rasman tasdiqlanishidan taxminan ikki oy oldin va Belarus strategik hujumining boshlanishidan qariyb uch oy avval — Stalin Sovet

razvedka tuzilmalari rahbarlarini, jumladan o‘sha paytda front ortidagi razvedka va qo‘poruvchilik operatsiyalari uchun mas’ul bo‘lgan Davlat xavfsizligi xalq komissarligi (NKGB) bo‘limi boshlig‘i Sudoplatovni Kremlda qabul qildi.

Stol ustida Qizil Armiyaning talabi yotardi: NKGBning uzoq muddat davomida olib borilgan va yuqori samaradorlikka ega bo‘lgan, “Monastir” (“Monastyr’”) kod nomi ostidagi aldov operatsiyasidan Belarusdagi bo‘lajak hujum maqsadlari uchun foydalanish so‘ralgan edi. **[10.]**

Operatsiya muvaffaqiyatida Belarus hududidagi sovet partizan harakati ham muhim o'rin tutdi. Garchi partizanlar yirik jangovar to'qnashuvlarda kamdan-kam ishtirok etgan bo'lsa-da, ular nemis temir yo'l tarmog'i va aloqa liniyalarini tizimli ravishda izdan chiqarish orqali dushman logistikasini falajlashga xizmat qildi.

Partizanlarning bu faoliyati nafaqat jismoniy zarar yetkazish, balki dezinformatsiya vazifasini ham bajardi — ular orqa tomonda bir vaqtning o'zida bir nechta nuqtada bosim yaratib, nemis qo'mondonligining haqiqiy hujum yo'nalishini aniqlashini yanada qiyinlashtirdi. Bu esa noan'anaviy (assimetrik) urush usullarining zamonaviy harbiy strategiyada qanchalik muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatadigan yorqin misoldir**.[11.]**

Zamonaviy tarixiy tadqiqotlarda "Bagration" operatsiyasidan oldin Sovet razvedkasi jismoniy niqoblash tadbirlaridan tashqari, strategik razvedka kanallari orqali ham nemis tomonga yolg'on ma'lumot yetkazganmi, degan savol bahs-munozara mavzusiga aylangan. **[12.]** Bu borada "GEINE" (nemis tomonidan "MAX" kod nomi bilan yuritilgan) agenti alohida o'rin tutadi — u 1944-yil 27-aprelda nemis razvedkasiga Sovet yozgi hujumining asosiy yo'nalishi haqida ma'lumot yetkazgani qayd etiladi. 22-iyunda boshlangan kuchli artilleriya tayyorgarligi va havo zarbalaridan so'ng nemis mudofaa chizig'i qisqa muddatda yorib o'tildi. Vitebsk, Orsha, Mogilyov va Bobruysk kabi strategik shaharlar tezkorlik bilan qurshovga olindi va bosib olindi. Gitlerning "chekinmaslik" haqidagi buyrug'iga statik mudofaa bilan javob bergan nemis qo'shinlari — jumladan Vitebskdagi VI korpus va Bobruyskdagi XXXIX tank korpusi kabi yirik birlashmalar — butunlay yo'q qilindi va asirga tushirildi. **[13.]**

Aslida Sovet maskirovkasi nemis qo’mondonligini aldadimi, yoki mag’lubiyatning asosiy sababi nemis qo’mondonligining strategik xatolari edimi? Bagration operatsiyasi arafasida va uning dastlabki bosqichlarida Sovet strategik razvedkasiga asoslangan aldov rejasining muvaffaqiyatiga Germaniya tomonidagi qanday omillar imkon yaratganini tushunish ham birdek muhimdir. Shubhasiz, ana shunday omillardan biri Germaniya harbiy razvedkasining Sovet Ittifoqida strategik qarorlar qabul qiluvchi eng yuqori doiralarga kirib bora olmasligi hamda Sovetlarning strategik aloqa tizimini kuzata olmasligi kabi ilgari ham qayd etilgan surunkali zaifligi edi. Ushbu jiddiy kamchilik tufayli Abver (Abwehr) va Sharqiy front bo‘yicha xorijiy qo‘shinlar razvedkasi (Fremde Heere Ost — FHO) ko‘plab axborot yetkazib beruvchilarga tayanishga majbur bo‘ldi. Biroq ularning aksariyati aslida Sovetlar tomonidan yuborilgan yoki ikki tomonlama agentlarga aylantirilgan edi.

Nemis razvedkasining yana bir muhim zaif tomoni ularning tahliliy konsepsiyalari, usullari va ko‘nikmalarining yetarli darajada rivojlanmaganligi bo‘lishi mumkin. Bu esa ularga strategik insoniy manbalardan kelgan hisobotlarni to‘g‘ri baholashga, shuningdek, ana shu manbalarga asoslanib shakllangan va natsistlar mafkurasiga xos manmanlik ta'sirida, maydondan olingan xom ma'lumotlar bilan mustahkamlangan qarashlarni tanqidiy qayta ko‘rib chiqishga to‘sqinlik qilgan. **[14.]** Biroq zamonaviy tarixchilar bu omillar bilan bir qatorda Sovet strategik aldov operatsiyalari va nemis qo'mondonligining noto'g'ri strategik bahosi hal qiluvchi rol o'ynaganini ta'kidlaydilar.

Xulosa. 1944- yildagi Sovet Ittifoqining harbiy niqoblash va dezinformatsiya strategiyasini tarixiy tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, bu tizim Ikkinchi jahon urushidagi

g'alabani ta'minlagan eng muhim operativ-strategik omillardan biri bo'lgan. Urushning dastlabki davridagi taktik xatolar va axborot yetishmovchiligini bartaraf etish jarayonida sovet harbiy rahbariyati chalg'itish san'atini oddiy muhandislik tadbirlari darajasidan chiqarib, uni harbiylashtirilgan kompleks strategiya darajasiga ko'tardi.

Tadqiqot jarayonida olingan natijalar "Bagration" operatsiyasi bir necha asosiy ustunlarga tayanganini tasdiqlaydi: operativ-strategik maxfiylik rejimining qat'iy o'rnatilishi; radiotochkalarda soxta tarmoqlar yaratish orqali dushman radioelektron razvedkasini chalg'itish; soxta muhandislik inshootlari va texnika maketlarining o'ta aniqlik bilan barpo etilishi; hamda davlat xavfsizligi va harbiy razvedka organlarining muvofiqlashgan kanallari orqali dushmanga bir-birini to'ldiruvchi soxta ma'lumotlarni tizimli yetkazib turish. Bu holat sovet qo'shinlariga strategik to'satdanlik omiliga erishish, dushman mudofaasini kamroq yo'qotishlar bilan yorib o'tish va operativ tashabbusni to'liq o'z qo'lida saqlab qolish imkonini berdi.

Xulosa qilib aytganda, 1944- yildagi "Bagration" operatsiyasi sovet harbiy niqoblash va dezinformatsiya strategiyasi zamonaviy axborot urushlari hamda refleksiv boshqaruv nazariyalarining shakllanishiga poydevor yaratgan boy tarixiy va amaliy tajribadir. Mazkur strategik tajribani chuqur va xolis tahlil qilish harbiy san'at tarixini boyitish bilan birga, zamonaviy mudofaa va axborot xavfsizligi konsepsiyalarini rivojlantirishda ham katta ilmiy-amaliy ahamiyatga egadir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. UALPSIS OF DEEP ATTACK OPERATIONS OPEXATION BAGRATION BELORUSSIA 22 JUNE-29 AUGUST 1944. Lieutenant Colonel William M. Connor. Combat Studies Institute Fort Leavenworth, Kansas March 1987.
2. Операция «Багратион»: Генштаб приказал гнать «дезу» Николай ШЕВЧЕНКО, Валерий ПИНЧУК, «СГ»**SB NEWS**
3. Операция Багратион. Часть I. Освобождение Витебска Вестник, Календарь победы https://pobeda.elar.ru/
4. Главный удар будет нанесен по группе армий "Северная Украина"»: успешно ли советская разведка реализовала план стратегического обмана во время операции «Багратион» летом 1944 года? Страницы 308-327 | Получено 04 января 2024 г., Принято 12 июля 2025 Опубликовано онлайн: 17 июля 2025 г. https://doi.org/10.1080/16161262.2025.2535174
5. Дэвид Ф. Гланц, «Советский военный обман во Второй мировой войне» (Лондон: Frank Cass, 1989), 563.
6. O'sha manbaning o'zi, 562–563-betlar.
7. Дэвид Ф. Гланц, «Красная маска: природа и наследие советского военного обмана во Второй мировой войне», «Разведка и национальная безопасность» 2, № 3 (1987): 175–259; Дэвид Ф. Гланц, «Советская военная разведка на войне» (Абингдон: Фрэнк Касс, 1990), 284–285.
8. The Main Attack Will Be Directed Against Army Group North Ukraine': Did Soviet Intelligence Successfully Implement Strategic Deception Plan During Operation Bagration in the Summer of 1944? Journal of Intelligence History . Yaacov Falkov. https://doi.org/10.1080/16161262.2025.2535174
9. For examples, see: Aliaksandar Kavalenia and Ivan Sarakavik, Belarus' napiaredadni i u gady drugoi susvetnai i vialikai aichynnai voin (Minsk: Belarus, 2008), 172–74;

Владимир Золотеариов (ed.), История военного стратегии России (Moscow: Kuchkovo pole, 2000), 338.

10. Виачеслав Трубриков, Вадим Кирпеченко, Иурии Зуравлиев (eds.), Очерки истории Россиское внешнее разведки, Vol. 4 (Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniia, 1999), 120. On Operation Monastyr' and the use made of the agent GEINE, see: Ibid., 108–19.
11. Grau, L. W., & Bartles, C. K. (2016). The Russian Way of War: Force Structure, Tactics, and Modernization of the Russian Ground Forces. Fort Leavenworth, KS: Foreign Military Studies Office
12. "The Main Attack Will Be Directed Against Army Group North Ukraine": Did Soviet Intelligence Successfully Implement Strategic Deception Plan During Operation Bagration in the Summer of 1944? (2025). Journal of Slavic Military Studies (Taylor & Francis Online), DOI: 10.1080/16161262.2025.2535174.
13. https://codenames.info/ Витебско-Оршанская наступательная операция
14. 'The Main Attack Will Be Directed Against Army Group North Ukraine': Did Soviet Intelligence Successfully Implement Strategic Deception Plan During Operation Bagration in the Summer of 1944? Yaacov Falkov (20-21) http://www.tandfonline.com/journals/rjih20